

постійно звертаються фахівці педагогіки, вихователі, всі, кого цікавлять проблеми формування Людини.

На новому етапі розвитку суспільства ми знову віднаходимо в творчій і педагогічній спадщині Григорія Сковороди народні корені, черпаємо ідеї патріотизму, духовного самовдосконалення, любові до праці та знань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Григорий Сковорода. Сочинение в 2 томах. / Г. Сковорода ; сост., пер., вступ. И.В. Иваньо, сост., пер. М.В. Кашубы, вступ. В.И. Шинкарука. – М. : Изд-во социально-экономической литературы «Мысль», 1973. – 512 с. (Философское наследие).
2. Сковорода Григорій. Твори в 2-х т. / Редкол. : О. Білецький та ін. – К. : Вид-во АН УРСР, 1961. – Т.2 – 623 с.
3. Собрание сочинений / С биограф. Г.С. Сковорода М.И. Ковалинского, с заметками и примеч. В.Д. Бонч-Бруевича. – СПб., 1912. – Т.1. – XV. – 544 с.
4. Розвиток освіти і педагогічної думки на Україні / За ред. М.Д. Ярмаченка. – К. : Вища школа, 1991. – 592 с.

І. Степаненко

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ Г.С. СКОВОРОДИ

Правове виховання в Україні має глибокі історичні традиції, які формувалися під впливом багатьох культур. Особливе значення для розвитку права й правового виховання мали поява писемності та прийняття християнства у добу Київській Русі. Українські філософи, соціальні мислителі, політичні діячі внесли вагомий внесок у розробку загальної проблематики виховання правосвідомості у людей.

Досліджуючи питання правого виховання в Україні, доцільно звернути увагу на творчість діяча епохи Просвітництва Григорія Савича Сковороди, засновника української класичної філософії, який одним із перших звернув увагу на питання соціальної рівності, морального, громадянського та правового виховання.

Філософські трактати українського поета-філософа Г.С. Сковороди мали великий вплив на розвиток правосвідомості українського народу. І хоча філософ-мандрівник не залишив систематизованого дослідження з проблем правового виховання, але все ж таки соціально-правові проблеми можна відстежити у його філософських творах.

У Г.С. Сковороди особливе невдоволення викликало існуюче в ті часи явище відсутності правосуддя. Засуджуючи нерівність людей у суді, формалізм судочинства, він оцінює діюче право як право сильного: «Не тот прав, кто в существе прав, а кто ведь не прав по исте, но казаться правым умеет и один токмо вид правоты имеет... Ныне, когда нищ, тогда и бедняк, и дурак» [1, 928]. Отже, як ми можемо побачити у Г.С. Сковороди, ідея рівності перед законом постає у вигляді вимоги соціальної рівності.

Філософ, засуджуючи кріпосне право, застарілу феодальну систему та прагнучи підняти народ до кращого життя, закликав його до боротьби з убогістю та пригнічуванням. На його думку, зосередження багатства у певної купки заможних людей, різка соціальна нерівність – шлях до загибелі держави: «Из сего родника родятся измены, бунт... падения государств...» [1, 509]. Станові привілеї, сваволю заможних громадян і беззаконня розглядав як суперечні людській природі, природному праву і законам. У своїх творах він відстоював тезу про рівність людей, яка визначена природою.

Г.С. Сковорода царську владу вважав головною винуватицею того, що коїлося в державі, – розгул беззаконня, нестерпне свавілля царських чиновників, безглузде марнотратство російських дворян і українських панів і, разом з тим, убогість, бідність і безправ'я селянських мас. Сильних світу цього філософ уподібнював яструбам, які живляться кров'ю жайворонка і об його тіло «загострюють кігті» [1, 921]. Філософ звертався до простих людей із закликом не знатися зі заможними, а якщо вже це сталося, то в спілкуванні з ними не плазувати, а залишатися самими собою.

За переконанням Г.С. Сковороди, на плечах знедоленого люду утвердився світ дармоїдів, паразитичне неробство яких складало сенс їх життя, їх закон. Г.С. Сковороду засмучував той факт, що тяжка фізична праця мала виконуватися лише простим убогим людом, селянами-кріпаками, ремісниками, а панівна верхівка, в свою чергу, займалася керівництвом державою, мистецтвом, філософією тощо.

Засуджуючи верхівку суспільства, яка ставилася презирливо до свого рідного, українського, національного, а також зневажливо ставилась до свого народу, його мови й звичаїв, Г.С. Сковорода відстоював думку, що виховання повинне відповідати інтересам народу, жититися з народних джерел і зберігатися в житті кожного народу. Нехтування своїм, національним для філософа неприпустиме. Він гостро висміював дворянсько-аристократичне виховання, плазування перед усім іноземним, протиставляючи їм виплекану на традиціях народної педагогіки мораль трудівника. На думку Г.С. Сковороди, праця – це загальна моральна вимога, громадянський обов'язок кожної людини її природна необхідність.

Григорій Савич Сковорода був прихильником трудового виховання, вказуючи на визначальну роль «сродної праці» у житті людини, тобто природжену здатність кожної людини до того чи іншого заняття. Саме через працю, на його думку, лежить моральне удосконалення людини. Важливим є положення про корисність і почесність будь-якої праці, професії, аби лише вона відповідала покликанню людини і приносила користь суспільству. Гідність людини визначається результатами її праці.

Г.С. Сковорода, надаючи великого соціального значення «сродності» і «несродності» праці, причиною всього нерозумного, спотвореного у суспільстві вважав працю без покликання, примусову або працю з необхідності чи працю заради збагачення. Тому, засуджуючи соціальні вади суспільства, Г.С. Сковорода закликав до морального вдосконалення, соціального поділу праці подоланням її «несродності» в усіх сферах суспільної діяльності. «Кто умерщвляет науки и художества? – Несродность.

– Кто обесчестил чин священнический и монашеский? – Несродность. Она каждому званию яди убийця...». Звідси й заклик: «Делай то, к чему рожден, будь справедливый и миролюбный гражданин» [1, 668].

Як просвітник, Г.С. Сковорода вважав, що ідеальним є таке суспільство, в якому кожен може реалізувати свої природні задатки в «сродній» праці, втілити їх у життя за допомогою освіти. Він був переконаний у тому, що щастя доступне всім, бо природа нікого не обділила. Потрібно лише відвернути увагу від згубної хтивості й пізнати в собі «справжню людину», усвідомити «до чого вона народжена» і знайти своє покликання. Тому він і проголошував самопізнання універсальним способом перебудови світу [3, 95].

Метод «сродності» він застосовував і як метод викриття того положення, при якому чини, звання, високі пости займали не «по покликанню», не «по розуму» і здібностям, а по званнях, що відкривали дворянам двері в життя, закриваючи їх для людей з «простого народу», а за твердим переконанням Г.С. Сковороди – кожен має право і повинен трудитися за здібностями. Таким чином, розумний суспільно-політичний устрій, відповідно до філософії Г.С. Сковороди, повинен вибудовуватися на основі принципів, виведених із природи людини. Відкрити народу двері до вільного життя повинні, перш за все, освіта, наука, філософія, нові моральні принципи, що поєднуються з моральною нормою трудової діяльності.

Педагог не визнавав великосвітського виховання, коли доступ до науки мають тільки заможні та багаті. За його твердим і непохитним переконанням «...воспитание и убогим нужно иметь» [2, 102]. Г.С. Сковорода вказував, що виховання має бути загальнодоступним, безкоштовним, охоплювати всі верстви населення, особливо народні маси. На його думку, мета виховання полягає у підготовці людини вільної, щасливої, корисної для суспільства, здатної жити і боротися.

Також, український мислитель багато уваги приділяв осмисленню поняття «свобода», яку він вважав вищим даром і благом людини. За твердим

переконанням Г.С. Сковорода свобода – це головна мета, до якої повинні прагнути трудящі люди. Сам мислитель свободу називав «головною мірою» у житті. Свобода є тим мірилом, що надає статусу в суспільстві, але вона відсутня у незаможних громадян.

Отже, підводячи підсумок, можемо відзначити, що хоча філософсько-педагогічні погляди Г.С. Сковорода й не були чітко спрямовані на дослідження правових проблем, однак окремі питання права та свободи людини висувались ним на перший план. Внесок митця у суспільну і філософську думку та літературу можна зрозуміти і оцінити лише у зв'язку з соціально-економічними процесами тієї доби. У цей час посилилася визвольна боротьба закріпаченого селянства. На фоні цих подій формувалися погляди і переконання Григорія Савича Сковорода. Він виступав із протестом проти світу, в якому панують жорстокі порядки, соціальна нерівність, ганебні пристрасті, відстоюючи поняття рівності між людьми, право кожного, незалежно від соціального становища, на щастя і свободу, вважаючи останню найвищим досягненням людини. За Г.С. Сковородою право і справедливість виражають ступінь свободи людини – не стільки ззовні, скільки внутрішньо.

Протестуючи проти позбавлення трудящих права на освіту та висміюючи дворянсько-аристократичне виховання, він наголошував на тому, що освіта має бути доступною всім верствам населення, не зважаючи на їх соціальний статус.

Соціально-правові погляди Григорія Савича Сковорода зіграли значну роль у пробудженні самосвідомості селянства України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Григорій Сковорода Повна академічна збірка творів / За ред. проф. Л. Ушкалова. – Харків-Едмонтон-Торонто: Майдан; Вид-во Канадського Інституту Українських Студій, 2011. – 1400 с.
2. Педагогічні ідеї Г.С. Сковорода / За ред. О.Г. Дзевєріна. – К. : Знання, 1972. – 264 с.

3. Попович М. Григорій Сковорода: філософія свободи / М. Попович. – К. : Майстерня Білецьких, 2008. – 256 с.

К. Білик

МОРАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНІ ІДЕЇ Г. СКОВОРОДИ

Г. Сковорода як педагог і мислитель пройшов морально-естетичну еволюцію. Його морально-естетичні погляди формувалися поступово. Як свідчать дослідники життя Г. Сковорода [1, 5], у 60-х рр. його цікавили насамперед питання моральних принципів практичної поведінки. Великого значення у розвитку мотивації моральної поведінки особистості Г. Сковорода надавав почуттям. Останні найяскравіше виявились у його вченні про «серце» людини. Серце, за Сковородою, – це єдність думок, почуттів і прагнень людини. Ця єдність, очевидно, полягає в тому, що думки, зумовлюючи почуття особистості, в той же час самі стають глибоко задушевними переконаннями, визначаючи тим самим її дії:

«Кто сердцем чист и душею,
не нужна тому броня,
не нужен и шлем на шею,
не нужна ему война» [2, 47].

Головним у моральному вихованні, за переконанням мислителя, є формування звичок високоморальної поведінки молоді, оскільки звичка «не в знании живет, но в делании» [2, 77]. Результатом морального виховання є особистість, котра прагне стати кращою. Загалом виховання, за Г. Сковородою, повинно здійснюватися, насамперед, через «споріднену» працю. «Несродность всякая праздности есть тяжелее... Будь доволен долею твоей природы» [2, 224].

Запорукою успішного виховання дітей, за Г. Сковородою, мають бути добрі настанови, викорінення поганих звичок. Він рекомендував у зв'язку з цим такі методи виховання, як бесіда, роз'яснення, приклад, поради та ін. Виховуючи дітей, радив він, необхідно вдаватися до переконань, привчати їх